

**LIETUVOJE GYVENANČIŲ TAUTINĖMS MAŽUMOMS PRIKLAUSANČIŲ ASMENŲ
PADĖTIES TYRIMO IR REZULTATŲ ANALIZĖS
ATASKAITA**

D. REKOMENDACIJOS

Tautinių mažumų tapatumo išsaugojimo ir integracijos į Lietuvos visuomenę 2016 – 2022 metų plėtros programai

_____ 2015 m. gruodžio 07 d. _____
(Data)

_____ Vilnius _____
(Vieta)

Tiekėjo pavadinimas	Lietuvos socialinių tyrimų centras
Tiekėjo adresas	A.Goštauto g. 11, LT-01108 Vilnius
Už pasiūlymą atsakingo asmens pareigos, vardas, pavardė	Dr. Vita Petrušauskaitė / Stanislava Lavcel
Tyrimo vykdytojai	Dr. Vita Petrušauskaitė, dr. Kristina Šliavaitė, dr. Monika Frėjutė-Rakauskienė
Telefono numeris	8 5 272 2063
El. pašto adresas	vita@ces.lt

Turinys

Rekomendacijos	3
1. Tautinių mažumų tapatumo išsaugojimo priemonės	4
2. Integracijos į Lietuvos visuomenę priemonės	8

Rekomendacijos

Įgyvendinant užsakovo suformuluotus uždavinius buvo atlikta Lietuvoje gyvenančioms tautinėms mažumoms priklausančių asmenų situacijos analizė. Reprezentatyvi apklausa, žiniasklaidos tyrimas ir mokslinės literatūros analizė leido įvertinti tautinėms mažumoms priklausančių asmenų padėtį (tautinių mažumų tapatumo išsaugojimo iššūkius ir integracijos lygį) ir nustatyti priemones, kuriomis valstybė gali gerinti Lietuvoje gyvenančių tautinių mažumų tapatumo išsaugojimą ir jų integraciją į visuomenę. Remiantis atliktais tyrimais buvo parengtos pagrįstos išvados ir rekomendacijos skirtos parengti Tautinių mažumų tapatumo išsaugojimo ir integracijos į Lietuvos visuomenę 2016–2022 metų plėtros programą. Rekomendacijų paketas apima šias pagrindines sritis:

1. **Tautinių mažumų tapatumo išsaugojimo priemonės:** tautinėms mažumoms priklausančių asmenų galimybių plėtoti ir puoselėti savo kultūrą stiprinimas, poreikių išsaugoti kalbą, religiją, tradicijas ir kultūros paveldą įvertinimas ir kt.
2. **Integracijos į Lietuvos visuomenę priemonės:** teisių į lygybę prieš įstatymą ir apsaugos nuo diskriminacijos stiprinimas, pakantumo ir dialogo tarp skirtingų tautinių grupių skatinimas (ypač žiniasklaidos ir švietimo srityse), apsauga nuo neapykantos ar smurto dėl etninės kilmės, tautinėms mažumoms priklausančių asmenų pilietinio aktyvumo stiprinimas ir kt.

Atliktas tyrimas atskleidė, jog būtina formuoti šiuolaikišką, į naujus globalius iššūkius (migraciją, naujas geopolitines įtampas, kt.) atsižvelgiančią tautinių mažumų politiką. Tautinių mažumų departamentas prie LR Vyriausybės (toliau – Tautinių mažumų departamentas arba TMD) turi būti aktyvus veikėjas, tinkamai reaguojantis į kylančius globalius ir vietos iššūkius, įgalinantis dialogą tarp tautinių mažumų bendrijų ir valstybinių institucijų, užtikrinantis sėkmingą tarpinstitucinį bendradarbiavimą sprendžiant tautinių mažumų grupėms aktualius klausimus, o taip pat inicijuojantis viešus debatus dėl tautinių mažumų politikos vizijos ir gairių. Viešojoje erdvėje būtina įtvirtinti tautos kaip pilietinės, o ne etniniu pagrindu kuriamos, bendruomenės sampratą (remiantis 2006 m. Konstitucinio teismo išaiškinimu), plėsti skirtingoms etninėms grupėms priklausančių žmonių savitarpio supratimą ir atvirumą bendradarbiavimui, skatinti pozityvias jaunimo iniciatyvas ir dialogą tarp mokyklų, mokančių skirtingomis (lietuvių, rusų, lenkų ir kt.) kalbomis. Atsižvelgiant į geopolitinę situaciją ir tinkamai reaguojant į kylančius iššūkius, yra būtina kritiškai įvertinti skirtingų Lietuvos istorinių periodų (tarpukario Lietuvos, sovietmečio, pirmųjų Nepriklausomybės dešimtmečių) tautinių mažumų politikos įgyvendinimo praktikas ir inicijuoti atviras diskusijas dėl pagrindinių šiuolaikiškos, aktualios tautinių mažumų politikos principų įtraukiant tiek akademinės bendruomenės (politologus, filosofus, sociologus, kultūros tyrėjus ir kt.), tiek tautinių bendrijų atstovus. Tautinių mažumų departamentas turėtų būti viešojoje erdvėje atpažįstama institucija, atstovaujanti tautinių mažumų interesus, o taip pat skatinanti dialogą tarp skirtingų socialinių grupių Lietuvos visuomenėje.

Tautinių mažumų tapatumo išsaugojimo priemonės

Atliktos tautinių mažumų apklausos duomenys rodo¹, kad tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims etninė tapatybė išlieka svarbi asmeninio tapatumo dalis. Paprašyti įvertinti priemones, kurias valstybė galėtų įgyvendinti skatinant tautinių mažumų integraciją ir tautinio tapatumo išsaugojimą, respondentai didelę svarbą teikė gimtosios kalbos mokymui bendrojo ugdymo mokyklose (tiek lietuvių, tiek tautinių mažumų mokomosios kalbos mokyklose), skirtingų etninių grupių istorijos ir kultūros mokymui mokyklose, taip pat savo papročių, kultūros ir tradicijų išsaugojimui, kasdieniam gimtosios kalbos vartojimui, galimybei lankytis kultūros renginiuose, rengiamuose jų gimtąja kalba ir kt. Šie tautinių mažumų poreikiai atsiskleidė ir kituose atliktuose tyrimuose, tokiuose kaip tarptautiniame tyrime ENRI-East: Europietiškujų, nacionalinių ir regioninių tapatybių sąsajos: tautos tarp valstybių prie naujų rytinių ES sienų (2008–2011) bei pietryčių Lietuvos regione atliktuose tyrimuose (Kazėnas et al 2014, Šliavaitė 2015)². Toliau apžvelgiamos rekomenduojamos priemonės tautinių mažumų tapatumo išsaugojimui.

Tautinės tapatybės išsaugojimas švietimo sistemoje

Mokykla yra svarbi erdvė, kurioje formuojamas tautinis identitetas, solidarumas su etnine ir pilietine bendruomene. Mokyklose skirtingomis mokomosiomis kalbomis (lietuvių, rusų, lenkų) mokosi vaikai iš skirtingos etninės, kalbinės aplinkos. Tai ypač būdinga regionams, kuriuose gausiai gyvena tautinės mažumos. Tyrimai atskleidė, jog tapatinant mokyklą bendruomenę su ugdymo kalba, ignoruojama etninė, kultūrinė įvairovė, o tuo pačiu atsiranda pavojus mažumų grupių marginalizacijai (Reingardė, Vasiliauskaitė ir Erentaitė 2010). Mokslininkai pabrėžia būtinybę į ugdymo programas įtraukti daugiau informacijos apie skirtingas sociokultūrinės Lietuvos visuomenės grupes, ugdymo procese visus mokinius supažindinti su Lietuvos etninių grupių istorija ir kultūra, kelti ugdymo įstaigų darbuotojų tarpkultūrinės kompetencijas (Reingardė, Vasiliauskaitė ir Erentaitė 2010, Žiobienė 2013). Mokslininkai atkreipia dėmesį į mažėjantį bendrą (tiek etninės daugumos, tiek tautinių mažumų) mokinių skaičių ir dėl to mažėjantį mokyklų tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis skaičių (Petrušauskaitė ir Pilinkaitė Sotirovič 2012). Atsižvelgiant į šias išvagas yra svarbu:

- Užtikrinti, jog esant poreikiui mokyklose lietuvių mokomąja kalba skirtingų tautybių vaikai (ypač – gausiausių etninių grupių) turėtų galimybę mokytis savo gimtosios kalbos. Tautinių mažumų departamentas, bendradarbiaudamas su kitomis institucijomis (savivaldybėmis, ugdymo įstaigomis, tautinėmis bendrijomis), turėtų reguliariai vertinti

---

¹ Čia ir kitur, kur cituojami tautinių mažumų apklausos duomenys, žr. Lietuvos socialinių tyrimų centras (2015) Reprezentatyvi tautinių mažumų apklausa. Ataskaita.

² Literatūros nuorodų bibliografinius aprašus žr. „Tyrimų apie tautines grupes Lietuvoje (2010-2015) apžvalga“ I ir II dalies šaltiniai.

mokyklų kitomis mokomosiomis kalbomis (rusų, lenkų) poreikį tautinių mažumų grupėse.

- Ištirti dvikalbio mokymo mokyklose lietuvių mokomąja kalba galimybes: koks dvikalbio ugdymo poreikis egzistuoja skirtingose regionuose bei kokios yra šio ugdymo įgyvendinimo kliūtys. Inicijuoti diskusijas apie Lietuvos švietimo sistemos būklę, ateities viziją ir tautinių mažumų grupių narių poreikius švietimo sistemoje.
- Tautinių mažumų departamentas, bendradarbiaudamas su Ugdymo plėtotės centru, turėtų skatinti daugiakultūrį dialogą, tarpusavio toleranciją mokyklų bendruomenėse. Parengti metodinę medžiagą, mokymo priemones, padedančias į bendrą mokymo temų, mokykloje minimų švenčių kalendorių įtraukiant ne tik etninės daugumos tradicines šventes, svarbių datų minėjimus, bet ir tautinėms mažumoms svarbias tradicijas, šventes. Skatinti pedagogų, administracijos darbuotojų, dirbančių švietimo srityje jautrumą tarpkultūriniais skirtumams, ugdyti tarpkultūrinės kompetencijas.
- Dėl bendro gyventojų ir mokinių (ypač rusų tautybės) mažėjimo reorganizuojant mokyklas, mokykloms bus sudėtinga būti ta vienintele erdve, kurioje reprodukuojama etninė tapatybė. Tautinių mažumų departamentas turėtų inicijuoti platesnes diskusijas tautinių mažumų grupių viduje, įtraukiant skirtingų kartų atstovus, jaunimo lyderius, moterų organizacijas, apie alternatyvias erdves ir priemones tautinių mažumų tapatybės ir kultūros raiškos poreikiams patenkinti. Galimi alternatyvūs variantai galėtų būti kultūros centrai, tikslinis finansavimas tautinių mažumų jaunimui skirtai žiniasklaidai ir kt.

Šeštadienių (sekmadienių) mokyklų veikla

2015 m. tautinių mažumų apklausa atskleidė, jog sekmadieninės (šeštadieninės) mokyklos yra aktualiausios mažesnėms etninėms grupėms – tiek vaikų ugdymui, tiek neformaliai suaugusiųjų ugdymui. Nemaža dalis respondentų (iš mažesnių skaičiumi etninių grupių) nurodė, jog norėtų turėti galimybę (kaip suaugę asmenys) dalyvauti sekmadieninės (šeštadieninės) mokyklos veikloje.

- Tautinių mažumų departamentas turėtų reguliariai sekti sekmadienių (šeštadienių) mokyklų poreikio dinamiką. Inicijuoti diskusijas su tautinių mažumų grupių nariais apie tai, kokios šeštadienių (sekmadienių) mokyklų veiklos būtų patrauklios tautinių bendrijų nariams, bei koks turėtų būti šių veiklų turinys, kad jos neprodukuotų etnocentrizmo ir etninio uždarumo, o sykiu su tautinės kultūros sklaida ugdytų ir tarpkultūrinės kompetencijas.
- Tautinių mažumų departamentas turėtų būti aktyvus veikėjas, strateguojantis / numatantis būsimą finansavimo šeštadienių (sekmadienių) mokyklų veikloms poreikį, koordinuojantis finansavimo šaltinius skirtingoms programoms, o taipogi užtikrinantis, jog Lietuvos Respublikos valstybė tautinių bendrijų būtų matoma kaip formuojanti ir įgyvendinanti nuoseklią politiką, remiančią daugiakultūriškumą ir jo raišką.

Žiniasklaida tautinių mažumų kalbomis

Apklauso duomenys rodo, kad tautinėms mažumoms priklausančių asmenų žiniasklaidos vartojimo įpročiai išlieka panašūs kaip ir ankstesniais metais (žr. ENRI 2011, Vilmorus 2014³). Populiariausios žiniasklaidos priemonės – televizija ir naujienų svetainės internete. Svarbu atkreipti dėmesį į egzistuojančius žiniasklaidos vartojimo įpročius skirtinguose amžiaus grupėse – apklauso duomenys rodo, kad jaunesnio amžiaus grupėje (18–39 metų) populiariausias žiniasklaidos šaltinis yra naujienų svetainės internete lietuvių kalba, visiškai nepopuliarus – Lietuvoje leidžiami laikraščiai rusų kalba, mažesnę svarbą turi ir Rusijos televizijos stočių programos. Vyresnėje amžiaus grupėje populiariausiu žiniasklaidos šaltiniu išlieka televizija (ypač – Rusijos televizijos stotys), daug žmonių skaito ir Lietuvoje leidžiamus laikraščius rusų kalba. Atsižvelgiant į šiuos tyrimo rezultatus būtina:

- Finansiškai remti tautinėms mažumoms Lietuvoje skirtas žiniasklaidos priemones (interneto portalus, spaudą), sudaryti sąlygas šioje žiniasklaidoje dirbantiems žurnalistams, redaktoriams kelti savo kvalifikaciją, dalyvauti mokymuose, seminaruose.
- Daugiau dėmesio skirti regioninei žiniasklaidai (tiek lietuvių, tiek rusų, tiek kitomis mažumų kalbomis) tuose regionuose, kuriuose gyvena didžiausios tautinės mažumos (pietryčių Lietuvos regionas, Klaipėdos, Visagino miestai). Tai įgyvendinti bendradarbiaujant su Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondu, skelbiant tematinis konkursus, skirtus aprašyti vietos tautinių mažumų bendruomenėms svarbias problemas.

Istorinės atminties konfliktų sprendimas

Kolektyvinė atmintis, pasakojimai apie svarbius istorinius įvykius yra svarbūs etninio tapatumo ir pilietinio bendrumo konstravimui (Ehin, Berg 2009; Golubeva 2010, kt.). Tyrimai atskleidė, jog Lietuvos etninės grupės konstruoja skirtingus pasakojimus apie tam tikrus svarbius istorinius įvykius: skiriasi sovietinio periodo vertinimai lietuvių ir rusų grupėse, Antrojo pasaulinio karo pabaigos vertinimai (Šutinienė 2013; Frėjutė-Rakauskienė 2013a,b), lietuvių ir lenkų grupėse išlieka neišspręstos įtampos dėl Vilniaus okupacijos tarpukario laikotarpiu (Kazlauskaitė 2011). Istoriniai pasakojimai neretai tampa politizuojami, pasitelkiami politinių lyderių kuriant įtampas visuomenėje ir priešpriešą etniniu pagrindu (Frėjutė-Rakauskienė 2015). Atviros diskusijos apie istorinę praeitį yra svarbios sprendžiant įsisenėjusias įtampas, kuriant pilietinį solidarumą.

- Tautinių mažumų departamentas galėtų būti ta institucija, kuri inicijuotų akademinės bendruomenės (politologų, istorikų, menotyrininkų, kultūros tyrėjų ir kt.) diskusijas apie

---

³ Vilmorus (2014). *Lietuviškos, rusiškos ir kitų šalių žiniasklaidos naudojimas ir vertinimas Lietuvoje*. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa 2014 m. gruodžio 5–14 d. Tyrimas atliktas Lietuvos radijo ir televizijos komisijos užsakymu.

skirtingus istorinius įvykius bei jų vertinimus žvelgiant iš skirtingų perspektyvų, kuriant atvirą ir visai pilietinei bendruomenei aktualų istorinį naratyvą.

- Tautinių mažumų departamentas turėtų aktyviai dalyvauti šiame procese, atstovaujant tautinių mažumų poreikius, o taip pat užtikrinant tautines bendrijas atstovaujančių nevyriausybinių organizacijų ir jų lyderių dalyvavimą šiose diskusijose.

Nevyriausybinių organizacijų ir pilietinės visuomenės stiprinimas

Tautinių mažumų apklausa (2015) atskleidė, jog tautinių mažumų atstovai nežymiai, tačiau aktyviau nei Lietuvos gyventojai dalyvavo visuomeninėse veiklose – visuomeninių organizacijų, judėjimų veiklose, demonstracijose, mitinguose ar piketuose bei visuomeninėse ar pilietinėse kampanijose. Aktyvesnis tautinių mažumų dalyvavimas pilietinio protesto veiklose nurodo ne tik skirtingas pilietinės mobilizacijos formas, bet atkreipia dėmesį į politiniame lygmenyje nesprendžiamas tautinėms mažumoms aktualias problemas. Viešojoje erdvėje trūksta informacijos apie skirtingas nuomones, pozicijas pačiose tautinių mažumų grupėse (Frėjutė-Rakauskienė 2015). Kita vertus, žiniasklaidos tyrimas atskleidė, jog žiniasklaidoje temas apie tautines mažumas formuoja ne pačių mažumų atstovai, o etninės daugumos atstovai⁴. Atsižvelgdami į šiuos tyrimų rezultatus, rekomenduojame:

- Tautinių mažumų departamentas turėtų glaudžiai bendradarbiauti su tautinių mažumų (ypač – jaunimo) nevyriausybiniomis organizacijomis, stiprinti jų lyderių kompetencijas, įtraukti juos į aktualius apmokymus, informuoti apie įvairias nevyriausybinioms organizacijoms skirtas finansavimo programas Lietuvoje ir Europos Sąjungoje.
- Stiprinti bendradarbiavimą su tikslinėmis tautinių mažumų grupėmis: a) žurnalistais, dirbančiais tautinių mažumų ir nacionalinėje žiniasklaidoje orientuotoje į tautines mažumas, b) mokytojais, dirbančiais mokyklose tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis. Organizuoti į šias grupes orientuotus kompetencijų ugdymo seminarus ir kursus, planuojant tikslinį finansavimą šių grupių veikloms.
- Aktyviai dalyvauti formuojant viešą diskursą apie tautinėms mažumoms aktualius klausimus (inicijuojant seminarus, diskusijas tautinėms mažumoms aktualiais klausimais, viešinant šių diskusijų turinį platesnėje visuomenėje, kuriant žurnalistų, rašančių tautinėms mažumoms aktualiais klausimais tinklą, diskusijų forumą ir pan.).

---

⁴ Žr. Lietuvos socialinių tyrimų centras (2015) Žiniasklaidos turinio tyrimo ataskaita.

2. Integracijos į Lietuvos visuomenę priemonės

Neapykantos kurstymo ir diskriminacijos prevencija

Kaip atskleidė reprezentatyvi tautinių mažumų apklausa (2015), bei kiti tyrimai (Matulionis et al 2011 a,b,c), lyginant su bendrais ES vidurkiais, diskriminacijos dėl tautybės paplitimas Lietuvoje yra gana žemas. Vis tik, tautinių mažumų apklausos duomenys rodo, kad tautinėms mažumoms priklausantys asmenys gali skirtingai suvokti, atpažinti ir reaguoti į diskriminaciją. Ekspertai teigia, jog tautinės neapykantos kurstymas nėra tinkamai vertinamas Lietuvos visuomenėje ir skirtingų institucijų atstovų (Biekša 2013). Atsižvelgdami į tyrimų rezultatus TMD ir kitoms atsakingoms institucijoms rekomenduojame:

- Reguliariai sekti visuomenės nuostatų skirtingų tautinių mažumų grupių atžvilgiu dinamiką. Tai įgyvendinti užsakant mokslinius tyrimus ir inicijuojant platesnes diskusijas visuomenėje.
- Sukurti žiniasklaidos stebėjimo ir analizės modelį, bei reguliariai vykdyti žiniasklaidos lietuvių kalba monitoringą apie gausiausių etninių grupių vaizdavimą (tematiką, siejamą su tomis grupėmis, pasikartojančius stereotipus, nepakantumo raišką straipsnių turinyje). Sekti ir analizuoti žiniasklaidos turinio pokyčius.
- Bendradarbiaujant su Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba stiprinti diskriminacijos ir tautinės neapykantos apraiškų atpažinimą tautinių mažumų grupėse – skirti finansavimą tiksliniams tautinių mažumų nevyriausybinėms organizacijų projektams, vykdyti visuomenės informavimo kampanijas.
- Įgalinti atpažinti neapykantos kurstymo apraiškas tų institucijų atstovus, kurių funkcijos numato kovą su šiais neigiamais reiškiniais: pvz., organizuoti apmokymus prokurorams, policijos darbuotojams. Taip pat skatinti visuomenės jautrumą neapykantos ir neigiamų nuostatų atvejams.

Lygių galimybių švietimo sistemoje užtikrinimas

Tyrimai atskleidžia, jog Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose reikia kurti aplinką, kuri yra tolerantiška įvairovei, kurianti bendrumą, skatinanti tarpkultūrines kompetencijas, būtina kelti ugdymo darbuotojų kompetencijas (Reingardė, Vasiliauskaitė ir Erentaitė 2010). Tarptautiniai tyrimai atskleidžia, jog etnocentrinis bendrojo lavinimo turinys gali būti nepriimtinas tautinių mažumų jaunimui, o tuo pačiu skatinti jų marginalizaciją ir nesitapatinimą su platesne pilietine bendruomene (Toots ir Idnurm 2012). Mažėjant bendram mokinių skaičiui, būtina ieškoti naujų būdų užtikrinant galimybes tautinėms mažumoms priklausantiems mokiniams mokytis gimtosios kalbos (Petrušauskaitė ir Pilinkaitė Sotirovič 2012). Per visą Lietuvos Nepriklausomybės laikotarpį neišspręsta romų vaikų ankstyvojo pasitraukimo iš ugdymo sistemos problema (Petrušauskaitė 2014). Kita vertus, Lietuvos viešojoje erdvėje trūksta conceptualių diskusijų apie bendrojo lavinimo mokyklų ateities viziją, tautinių mažumų situaciją Lietuvos švietimo

sistemoje. Atsižvelgdami į tyrimų rezultatus TMD ir kitoms atsakingoms institucijoms rekomenduojame:

- Inicijuoti diskusijas apie Lietuvos švietimo sistemos būklę, ateities viziją ir tautinių mažumų grupių narių poreikius švietimo sistemoje. Siekti, jog būtų atpažįstamos ir kritiškai vertinamos etnocentrizmo apraiškos bendrojo ugdymo programose ir kuriama skirtingas tautines grupes įtraukianti, bendrumą kurianti bendrojo ugdymo koncepcija. Tai įgyvendinti atliekant skirtingų etninių grupių poreikių ir jausenos bendrojo lavinimo ugdymo mokyklose (tiek lietuvių mokomąja kalba, tiek tautinės mažumos kalba) stebėseną, tikslinius tyrimus.
- Bendradarbiaujant Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba inicijuoti ir įgyvendinti lygybės statistikos rinkimą bei reguliariai vertinti tautinių mažumų situaciją švietimo sistemoje (skirtingoms etninėms grupėms priklausančių vaikų ir jaunimo išsilavinimo lygį, pasiekimų rezultatus, ankstyvo pasitraukimo iš ugdymo sistemos dažnį ir kt.)
- Remti projektus, skirtus jaunimo, besimokančio skirtingomis mokomosiomis kalbomis (lietuvių, rusų, lenkų ir kt.) mainams – neformaliojo ugdymo pagalba skatinti jaunų žmonių dalyvavimą demokratiname gyvenime, aktyvų pilietiškumą, kultūrų dialogą, socialinę įtrauktį ir solidarumą.
- Atkreipti dėmesį į vietos lygmens praktikų svarbą užtikrinant specialių poreikių turinčių grupių (pvz. romų) lygias galimybes švietimo sistemoje. Būtina surinkti informaciją apie skirtingose savivaldybėse įgyvendinamas priemones ir siekti, jog gerosios praktikos būtų įgyvendinamos ir kitose savivaldybėse. Tautinių mažumų departamentas galėtų inicijuoti panašaus pobūdžio tyrimus ir tarpininkauti užtikrinant bendradarbiavimą tarp savivaldybių dalinant patirtimis ir įgyvendinant gerąsias praktikas.
- Tautinių mažumų situacija švietimo sistemoje ir susiję klausimai yra aktualūs tautinėms mažumoms, todėl vykdant reformas būtina konstruktyviai vesti dialogą su tautinių mažumų bendrijų atstovais. Mažinant įtampas ir siekiant teigiamų rezultatų, būtina analizuoti tautinių mažumų narių požiūrį į vykstančią švietimo sistemos reformą: atlikti tyrimus, kurių metu apklausiami mokiniai, tėvai, mokyklų administracijų atstovai.

Lygių galimybių darbo rinkoje užtikrinimas

Mokslininkai pabrėžia, jog dėmesys socialinių ir ekonominių problemų sprendimui stiprina tautinių mažumų integraciją (Cheskin 2015). Atlikta mokslinių tyrimų apžvalga atskleidė, jog Lietuvoje nėra atliekami sistemingi tyrimai apie tautinių mažumų dalyvavimą darbo rinkoje, nėra stebėsenos mechanizmų, nėra duomenų kaip tautinėms mažumoms priklausantys asmenys yra įdarbinami viešajame sektoriuje. Kita vertus, akivaizdu, jog tam tikros įtampos egzistuoja, kadangi tautinėms mažumoms priklausantys asmenys santykinai dažniau užima žemesnes pozicijas darbo rinkoje nei daugumos atstovai (Kasatkina ir Beresnevičiūtė 2010), kokybiniai tyrimai atskleidžia tautinių mažumų (ypač – vyresnės kartos) pažeidžiamumo savijautą darbo

rinkoje (Šliavaitė 2012). Atsižvelgdami į tyrimų rezultatus TMD ir kitoms atsakingoms institucijoms rekomenduojame:

- Bendradarbiaujant su kitomis valstybinėmis institucijomis (pvz., Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba) inicijuoti ir įgyvendinti lygybės statistikos rinkimą bei įvertinti tautinių mažumų situaciją darbo rinkoje.

Valstybinės (lietuvių) kalbos mokymas

Pastarojo laikotarpio tyrimai atskleidžia, jog lietuvių kalbą moka ir vartoja didžioji dalis tautinių mažumų grupių narių. Tautinių mažumų apklausoje 69,2 proc. lenkų tautybės respondentų, 64,1 proc. rusų ir 53,7 proc. kitų tautinių mažumų grupėje nurodė laisvai kalbantys, rašantys ir skaitantys lietuvių kalba, tik palyginti nedidelė dalis (11 proc.) respondentų nurodė, jog darbindamiesi ar darbinuose santykiuose turėjo problemų dėl valstybinės kalbos nemokėjimo. 2007–2009 m. didžiuosiuose Lietuvos miestuose (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje) atliktas kalbų vartojimo tyrimas atskleidžia, jog lietuvių kalbą kitakalbiai miestų gyventojai vartoja įvairiose sferose (oficialiojoje, vartojant žiniasklaidą, o taip pat ir privačiame gyvenime) ir ją moka absoliuti dauguma kitakalbių Vilniaus, Kauno, Klaipėdos gyventojų (Ramonienė 2010: 280–281). Mokslininkai teigia, jog „sociolingvistiniai duomenys rodo, kad lietuvių kalbos nevartoja ar nemoka tik senesnio amžiaus žmonės, o vidutinio amžiaus gyventojai ir jaunimas moka lietuvių kalbą ir dažniausiai laisvai bendrauja lietuviškai” (Brazauskienė 2013: 180). Kita vertus, būtina atkreipti dėmesį į regioninius skirtumus: kalbininkų teigimu, nemokančių lietuvių kalbos yra Visagino savivaldybėje, Šalčininkų ir Švenčionių rajonuose (Brazauskienė 2013: 180). Visagine atlikti tyrimai rodo tam tikrą tautinių mažumų grupių narių pažeidžiamumo jauseną dėl valstybinės kalbos žinių (Šliavaitė 2012, Labanauskas 2014), čia skiriasi ir lietuvių kalbos mokėjimo lygis lyginant su kitais Lietuvos regionais (Lichačiova 2013).

Nors didžioji dalis tautinėms mažumoms priklausančių asmenų moka ir kasdien vartoja lietuvių kalbą, tautinių mažumų tankiau gyvenamose vietovėse būtų tikslinga organizuoti lietuvių kalbos kursus tikslinėms tautinių mažumų grupėms. Atliktos apklausos duomenys rodo, kad šiuos kursus tikrai lankytų 2,5 proc. tautinėms mažumoms priklausančių asmenų (nuo bendro savivaldybės, kuriose vykdyta apklausa, gyvenančių tautinių mažumų skaičiaus tai sudarytų apie 8000 žmonių), greičiausiai lankytų (jei tiktų pasiūlytas kursų laikas) – dar 6,3 proc. tautinių mažumų atstovų (t.y. apie 20 000 žmonių). Atsižvelgdami į šiuos duomenis rekomenduojame:

- Parengti viešai prieinamų, nemokamų, patrauklių savarankiško lietuvių kalbos mokymosi priemonių (pvz., nuotolinio mokymo kursų, testų ir užduočių internete). Skleisti informaciją apie savarankiško mokymosi galimybes tikslinėms grupėms. Įtraukti lietuvių kalbos mokymosi kursus į kompiuterinio raštingumo programas bibliotekose, trečiojo amžiaus universitetų programas.

- Bendradarbiaujant su vietos savivaldos atstovais organizuoti lietuvių kalbos kursus atskiruose regionuose (pvz., Visagine, Vilniaus mieste ir kitur) ir numatyti tinkamas priemones bei lėšas šių kursų organizavimui.
- Stiprinti Lietuvos visuomenės atvirumą ir pagarbą žmonėms, kurie valstybine (lietuvių) kalba kalba su akcentu. Inicijuoti visuomenės informavimo kampanijas (pvz., socialiniuose tinkluose, žiniasklaidoje), kurioje skatinama pagarba su akcentu kalbantiems žmonėms, mažinamos patyčios, formuojamas pozityvus žmogaus, kalbančio su akcentu, įvaizdis.

Socialiniai, ekonominiai klausimai, regioninė politika

2012–2014 m. pietryčių Lietuvoje atlikto tyrimo duomenys atskleidė, kad šiame regione dirbančių nevyriausybinių organizacijų nariai vertina iš Lenkijos Respublikos gaunamą paramą, tačiau turi mažai informacijos apie galimus veiklos finansavimo šaltinius Lietuvoje (Frėjūtė-Rakauskienė 2015). Tyrimai atskleidė, jog Vilniaus mieste, Vilniaus rajone ir Šalčininkų rajone lenkų tautybės respondentai neigiamai vertina Lietuvos socioekonominę situaciją, tai, kad jie pasigenda dėmesio iš Lietuvos Vyriausybės, Prezidentės, o tai lemia ir nusivylimą valstybe ir jos vykdoma politika (Kazėnas et al 2014). Socialinių, ekonominių problemų sprendimas yra svarbus užtikrinant lygiavertį tautinių mažumų dalyvavimą visuomenės gyvenime. Lietuvos Vyriausybė ir kitos valstybinės institucijos viešojoje erdvėje turi būti matoma kaip tas veikėjas, kuris planuoja ir skiria tikslinį finansavimą tautinėms mažumoms ir tautinių mažumų tankiai gyvenamiems regionams.

- Būtina kurti nuoseklią ilgalaikę valstybės socioekonominę politiką, atsižvelgiant į specifines tautinių mažumų tankiai gyvenamų Lietuvos regionų problemas, ir siekti, jog šių regionų ekonominiai rodikliai atitiktų šalies vidurkį. Formuojant ir įgyvendinant šią politiką būtinas tarpinstitucinis bendradarbiavimas (įtraukiant Ūkio ministerija, savivaldos institucijas, vietos verslininkus ir kt.). Tautinių mažumų departamentas galėtų būti svarbus tarptautinio bendradarbiavimo veikėjas.
- Tautinių mažumų departamentas turėtų įvairias informacinius kanalus (regionine spauda, informacinius lankstinukais, informacija internete kt.) teikti tikslinę informaciją apie valstybės vykdomą tautinių mažumų politiką ir tikslinius finansavimo šaltinius, skirtus remti vietos tautinių mažumų bendruomenių ir nevyriausybinių organizacijų veiklą.